

Jerzy Zdański

Życie społeczno-polityczne w Częstochowie w 1945 roku

Na temat wyzwolenia Częstochowy istnieje zgodna opinia, że odbyło się ono sprawnie i zaskakująco szybko. Ofensywa wojsk sowieckich była zdecydowana, a oddziały niemieckie wycofały się, unikając poważniejszych działań wojennych. Taki obrót zdarzeń przyniósł miastu konkretną korzyść, w postaci braku dalszych strat ludności i zniszczeń. W chwili wyzwolenia Częstochowy na przejęcie i sprawowanie władzy przygotowana była jedynie Polska Partia Robotnicza (PPR)¹. Pozostałe ugrupowania przyjęły postawę wyczekującą. Działacze PPR natychmiast przystąpili do oficjalnego przejęcia władzy oraz oprowadzania – pod swym przewodnictwem – sytuacji w mieście. Służyły temu powołane jeszcze w trakcie działań wojennych komitety obrony majątku zakładowego, których głównym zadaniem było zabezpieczenie maszyn i surowców przed kradzieżami przez uciekających Niemców. Z inicjatywy PPR w opanowanych zakładach utworzono komitety fabryczne i powołano w nich tymczasowe zarządy państwowe. 16 stycznia wieczorem odbyło się posiedzenie częstochowskiego Komitetu Miejskiego PPR. Jej członkowie byli w pełni przygotowani na sprawowanie władzy w wolnym mieście. Dlatego też następnego dnia zwołano nadzwyczajne posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej (MRN), na którym podjęto uchwałę o wyjściu z konspiracji i wydano odezwę do społeczeństwa, w którym witano Armię Czerwoną jako wyzwolicielkę. Społeczeństwu nakazano natomiast zachowanie ładu i porządku, na straży którego miała stać świeżo powołana – w miejsce dotychczasowej granatowej policji – Milicja Obywatelska². 17 stycznia doszło do spotkania przedstawicieli MRN z radzieckimi władzami wojskowymi³. Prowadzący rozmowy z ramienia MRN – Roman Baran zadeklarował chęć współpracy ze stroną sowiecką i zgłosił swą gotowość do działań. W pierwszej kolejności przystąpiono do zabezpieczenia i uruchomienia wodociągów, elektrowni i kanalizacji. W przedsiębiorstwach tych powołano nowe kierownictwo. Dla rannych żołnierzy Armii Czerwonej zorganizowano szpital.

W pierwszych powojennych dniach pojawiły się trudności. Działacze PPR przystąpili, więc do działań organizacyjnych. Priorytetami działaczy PPR stały się : normalizacja sytu-

¹ „Głos Narodu”, 3.02.1945, nr 1.

² M. Kotarski, *Początki władzy ludowej w powiecie częstochowskim (1945–1948)*, Częstochowa 1985, s.19.

³ H. Ryter, *W walce o władzę ludową. Partie robotnicze działające na ziemi częstochowskiej w latach 1945–48*, Częstochowa 1988, s. 36

acji, uruchomienie przemysłu i stałe powiększenie szeregów partii. W celu rozszerzenia szeregów partii postanowiono przeprowadzić rozmowy z działaczami SL, SL „Wola Ludu” i Polskiej Partii Socjalistycznej – Wolność, Równość, Niepodległość (PPS – WRN). Przystąpiono także do zorganizowania pierwszego po wojnie jawnego posiedzenia Miejskiej Rady Narodowej⁴.

W momencie wyzwolenia Częstochowy PPR liczyła 211 członków. Wizytujący w podjasnogórskim grodzie w końcu stycznia 1945 roku działacze Komitetu Wojewódzkiego PPR wyrazili zaniepokojenie tak nielicznymi szeregami partii. W celu pozyskania nowych jednostek powołano w łonie Komitetu Miejskiego Polskiej Partii Robotniczej (KM PPR) wydział propagandy, na czele którego stanął Ryszard Rasiński, do komitetów dzielnicowych skierowano odpowiednio przeszkolonych ludzi⁵. Rezultat tych działań to wzrost liczby członków częstochowskiej PPR do 288. Nie można jednak ustalić, ile w tym zasługi działań propagandowych. Społeczeństwo odnosiło się bowiem do nowej władzy z dużą rezerwą, którą pogłębiała wyczekująca postawa partii opozycyjnych.

Zarówno członkowie Armii Krajowej, Polskiej Partii Socjalistycznej – WRN oraz członkowie Batalionów Chłopskich pozostawali w konspiracji. Zmuszała ich do tego szeroka fala represji ze strony stacjonujących władz sowieckich wspomaganymi przez NKWD i działaczy polskiej bezpieki⁶.

Ostatecznie 19 stycznia Komendant Główny AK gen. Leopold Okulicki wydał ostatni rozkaz, który zwalniał żołnierzy z przysięgi, i oficjalnie rozwiązał szeregi Armii Krajowej. Korzystając z zamieszania, jakie wywołała wkraczająca Armia Czerwona, gen. Okulicki opuścił Częstochowę. Wiadomo, że pojawił się w Częstochowie jeszcze raz w towarzystwie swojego stryjecznego brata Stanisława. W archiwum klasztoru na Jasnej Górze złożył dokumenty dotyczące działalności Komendy Głównej AK. Dokumenty dotyczące Obwodu – Inspektoratu Armii Krajowej w Częstochowie zostały w lutym 1945 roku zamurowane w ścianie jednego z domów przy ul. Kilińskiego. Odnaleziono je podczas rozbiórki domu dopiero w 1988 roku⁷.

Podobnie jak AK na współpracę z PPR nie godziła się PPS – WRN i SL „Roch”. W szeregach PPS doszło jednak do rozłamu. Część działaczy PPS ostatecznie udzieliła poparcia PPR wstępując do tzw. Odrodzonej PPS.

Przewodniczącym Tymczasowego Komitetu Miejskiego PPS został Józef Kaźmierczak, przedwojenny działacz PPS, który nie uczestniczył jednak w działaniach konspiracyjnej PPS – WRN. Cieszył się dużym poparciem i szacunkiem w społeczeństwie. Współpracę z PPR opierał na zasadach równorzędności. Jego zastępcą mianowano Józefa Białka, a sekretarzem Jana Gronkiewicza. Natychmiast przystąpiono do organizowania dzielnicowych i fabrycznych komórek oraz związków zawodowych tejże partii. Działalność odrodzonej PPS spotkała się oczywiście z krytyką części członków PPS – WRN. Zorganizowane grupy przeciwników odrodzonej PPS dawały o sobie znać przede wszystkim na terenie zakładów i fabryk. Głównym ich celem było zwalczanie PPR i zwolenników odrodzonej PPS. Na terenie zakładów „Częstochowianka” i Huty Raków doszło nawet na tle

⁴ „Głos Narodu” 3.02.1945 r., nr 1.

⁵ R. Baran, *Gdy nadeszła wolność*, „Nad Wartą” 1976, nr 4.

⁶ S. Korboński, *Polskie Państwo Podziemne. Przewodnik po podziemiu z lat 1939–1945*, Bydgoszcz [b.r.], s. 223–226.

⁷ A.W. Gała, *Niepodległościowe podziemie zbrojne Częstochowa i okolic 1945–1956 r. Okruchy historii*, Częstochowa 1993, s. 20.

konfliktów politycznych do ostrych starć⁸. W lutym 1945 roku nowa PPS liczyła w Częstochowie 250 ludzi⁹. Zwolenników, głównie w środowisku robotniczym, przybywało w mieście i powiecie z każdym miesiącem. W maju PPS liczyła w Częstochowie już 529 członków, w całym powiecie 1239. I Zjazd Wojewódzki odbył się 4 i 5 marca 1945 roku w Kielcach. Uczestnicy zjazdu wyrazili poparcie dla Rządu Tymczasowego i potwierdzili chęć dalszej współpracy z PPR. Warto zaznaczyć, że częstochowska PPS była największym ośrodkiem tego ugrupowania w województwie.

PPR zależało także na pozyskaniu Stronnictwa Demokratycznego. Szczególnie atrakcyjna dla PPR była struktura społeczna SD, której członkowie w większości wywodzili się z inteligencji, prywatnej przedsiębiorczości oraz inteligencji pracującej: nauczyciele, działacze samorządowi i urzędnicy. Duży wkład w organizację SD w Częstochowie mieli dziennikarze „Głosu Narodu”, gazety, której pierwszy numer ukazał się już 3 lutego 1945 roku. W trakcie zebrania SD, które odbyło się 6 lutego 1945 r., wyłoniono Zarząd Miejski SD. Przewodniczącym wybrano Jana Palczewskiego, który w pierwszych powojennych miesiącach, już jako naczelnik wydziału przemysłu częstochowskiego Zarządu Miejskiego, przyczynił się do szybkiego uruchomienia produkcji w wielu zakładach i fabrykach w mieście. SD w pełni podporządkowało się PPR. Jednak praktyczna wiedza i doświadczenie członków tej partii pozwalały na zachowanie decyzyjnej autonomii wobec ingerujących w ich działalność aktywistów PPR.

Najwięcej problemów przysporzyło PPR – Stronnictwo Ludowe. Stojący na czele SL „Wola Ludu” Stanisław Rękas nie był w stanie przejąć inicjatywy w „odrodzeniu” tego ugrupowania. SL miało wielu zwolenników w mieście i powiecie. W końcu kwietnia 1945 roku SL liczyło w sumie 46 kół i 776 członków.

PPR w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu zmuszona była dopuścić do władzy przedstawicieli innych ugrupowań. Brakowało jej bowiem doświadczenia i wyszkolonej kadry, która w sprawny i zdecydowany sposób normalizowałaby życie społeczne.

Mimo różnic poglądowych i strachu społeczeństwo Częstochowy bacznie obserwowało poczynania nowej władzy. Miało to związek z działalnością PPR na gruncie społecznym. Natychmiastowe działania PPR zmierzające do normalizacji życia w mieście – praktycznie następnego dnia po wyzwoleniu – przysporzyły jej zwolenników.

Chcąc wykorzystać ogólną społeczną przychylność, Komitet Miejski PPR stale dążył do poszerzenia swych szeregów. Służyły temu liczne zgrupowania młodzieżowe oraz organizacje o charakterze społecznym. Wśród organizacji młodzieżowych powstałych z inicjatywy PPR wymienić należy: Związek Walki Młodych, Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, Organizację Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Rolniczego oraz Związek Młodzieży Demokratycznej.

Związek Walki Młodych był swoistą przybudówką PPR. Jego organizacją w Częstochowie zajęli się: Bugajski, Ostowski i Jankowski. Efektywnie wspomagał ich Bohdan Czeszko, pierwszy przewodniczący ZWM w Częstochowie. Ten znany pisarz, wcześniejszy działacz warszawskiego ZWM, trafił do Częstochowy po upadku powstania¹⁰. Nowych członków ZWM szukano głównie wśród pracowników fabryk i robotniczych dzielnicach. Jeden z wieców odbył się w częstochowskim kinie „Bałtyk” 19 lutego 1945 roku.

⁸ Ibidem, s. 111.

⁹ H. Ryter, op. cit., s. 43.

¹⁰ L.M. Bartelski, *Sylwetki polskich pisarzy współczesnych*, Warszawa 1975, s. 83.

Szeroko zakrojoną akcją propagandową prowadzono także wśród uczniów częstochowskich szkół. Szerzono mianowicie pogląd, że każdy uczeń szkoły średniej winien należeć do ZWM¹¹. W końcu marca Związek liczył w mieście 335 członków skupionych w 7 kołach. W maju liczba zwolenników wzrosła do 480. ZWM jasno deklarował poparcie dla nowej władzy, wzywał także do odbudowy kraju. W marcu 1945 roku zorganizowano w Częstochowie i powiecie tydzień pod hasłem „Pomagaj Warszawie”. Akcja skupiła się na zbiórce narzędzi potrzebnych do odgruzowania stolicy¹².

Popularność organizacji zmalała jednak już latem 1945 roku. Powodem był zarówno rosnący sprzeciw społeczny, jak i fakt, że najbardziej aktywnych członków tej organizacji kierowano do milicji i służb bezpieczeństwa¹³. ZWM nie udało się w pełni rozwinąć swej działalności na terenie powiatu. Jednym z powodów były problemy komunikacyjne, a także fakt, że większą przychylnością na wsi cieszył się Związek Młodzieży Wiejskiej „Wici”, programowo zbliżony do Stronnictwa Ludowego. Zebranie założycielskie tej organizacji odbyło się 24 kwietnia 1945 roku. W ciągu kilku tygodni w powiecie powołano 30 kół. ZWM „Wici” miał nawet swojego przedstawiciela w Powiatowej Radzie Narodowej.

Pod auspicjami PPR działała chłopska organizacja – Związek Samopomocy Chłopskiej. W marcu 1945 roku w powiecie działało 8 gminnych spółdzielni i 57 kół gromadzkich, w sumie 2309 osób. Nad rozwojem organizacji czuwali wyszkoleni przez aktywistów PPR instruktorzy. W sumie w powiecie było ich 23. Ożywiona agitacja doprowadziła do zwiększenia liczby członków. ZSCh mógł się pochwalić liczbą 6443 zwolenników¹⁴. W sferze domysłów pozostaje jednak fakt, czym naprawdę spowodowana była szeroka przychylność chłopów dla tej organizacji. Podejrzewać można, że bardziej niż szczytne idee, przyciągnęła rolników materialna pomoc ZSCh. Związek ten brał bowiem czynny udział w akcji odbudowy wsi, zaopatrując gospodarzy w narzędzia, nawozy oraz zboże do zasiewu.

Natomiast z PPS związane było kolejne zgrupowanie – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetów Rolniczych (OM TUR). Spotkanie założycielskie odbyło się 10 lutego w kinie „Bałtyk”. Działania OM TUR skupiały się na propagowaniu zagadnień oświatowych i kulturalnych. W maju 1945 roku organizacja liczyła w Częstochowie 230 zwolenników. Na skutek nieporozumień politycznych w samej PPS, organizacja ta nie rozwinięła się.

W Częstochowie stosunkowo późno powołano Związek Młodzieży Demokratycznej, związany z SD. Nie była to liczna organizacja. Skupiała zaledwie około 40 członków.

Kolejnym ogniwem – obok organizacji społecznych – wspomagającym działania PPR stały się po wojnie związki zawodowe. Podstawą tworzenia związków zawodowych były utworzone w momencie wyzwolenia ziemi częstochowskiej komitety fabryczne i rady zakładowe. Związki pracownicze zgodnie z założeniami miały stać na straży praw robotników, a więc przede wszystkim dbać o właściwe warunki pracy i płacy¹⁵. W powojennej rzeczywistości założenia te pozostawały tylko ideami. Z liczebnej siły związków zawodowych korzystała PPR. W Częstochowie powołano Powiatową Radę ZZ. Prezydium PRZZ liczyło 12 członków, po 6 z PPR i PPS. Na czele Rady stał Franciszek Kropidło. Działacze

¹¹ „Głos Narodu”, 13.02.1945, nr 25.

¹² „Głos Narodu”, 26.03.1945, nr 36.

¹³ Cz. Kozłowski, 26.03.1945, nr 36

¹⁴ H. Ryter, op. cit., s. 63–64.

¹⁵ „Głos Narodu”, 17.03.1945, nr 29.

PPS również zaangażowali się w proces tworzenia związków. Pierwsze zebranie organizacyjne odbyło się 29 stycznia 1945 roku w poczekalni dworcowej. Częstochowscy kolejarze licznie wstępowali do ZZ. W lutym Związki Zawodowe Kolejarzy liczyły 1890 członków. ZZ w zakładach państwowych stale powiększyły ilość swych zwolenników. Wzrost ten miał ścisły związek z uruchamianiem kolejnych zakładów i zwiększaniem zatrudnienia. W czerwcu 1945 roku ZZ liczyły 15 tysięcy osób. Biorąc jednak pod uwagę skalę zatrudnienia w przemyśle, liczba ta wydaje się przesadzona.

Członkowie PPR nie ustalali w działaniach zmierzających do stworzenia kompletnych struktur władzy. Zgodnie z uchwałą KRN z 11 września 1944 roku w województwach, miastach i gminach tworzone jej terenowe odpowiedniki. Do pracy w radach narodowych zgodnie z ogólnymi założeniami kierowano członków partii politycznych, związków zawodowych i działaczy organizacji społecznych¹⁶. Do kompetencji Rad Narodowych należał wybór organów wykonawczych samorządu terytorialnego. W powiecie był to wydział powiatowy ze starostą na czele, w mieście zarząd z prezydentem na czele, a w gminie zarząd gminny pod kierownictwem wójta. Rady Narodowe miały prawo ustalać budżet i kontrolować działania organów wykonawczych¹⁷.

Mimo wielu trudności, głównie lokalowych, w Częstochowie pierwsze posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej odbyło się już 20 stycznia 1945 roku¹⁸. Przewodniczącym MRN został Karol Zajda. Dokonano wyboru prezydenta miasta. W wyniku głosowania został nim Stanisław Langer. Pierwszym wiceprezydentem wybrano Bronisława Federaka z PPS, drugim wiceprezydentem był Roman Pisowicz, którego szybko na tym stanowisku zastąpił lekarz Jan Wolski z PPR. Przy Miejskiej Radzie Narodowej powołano stosowne komisje: aprowizacji, mieszkaniową, odszkodowań wojennych zabezpieczenia mienia polniemieckiego i bezpieczeństwa, przemysłu oraz szkolnictwa. W marcu 1945 roku MRN liczyła 45 członków skierowanych do pracy przez partie polityczne, związki zawodowe i organizacje społeczne. W kwietniu 1945 roku doszło do kadrowych zmian w Zarządzie MNR. Na posiedzeniu 28 kwietnia wybrano nowego prezydenta miasta. Funkcję tę powierzono Janowi Wolańskiemu, który piastował ją do 18 czerwca 1947 roku. Pierwszym wiceprezydentem mianowano Bronisława Federaka, a drugim wiceprezydentem został Damaży Kopalski z SD. W MRN pracowało w tym czasie 55 osób: 15 z PPR, 8 z PPS, 3 z SL, 3 z SD, i 26 bezpartyjnych. Ostatecznie ukształtowało się także prezydium MRN. Przewodniczącym był Karol Zajda, jego zastępcą – Ferdynand Szmida, a członkami: Stanisław Rękas, Jan Palczewski (SD) i Zygmunt Fabisiak (PPR).

Działacze PPR przystąpili także do organizowania Powiatowej Rady Narodowej. Osobą odpowiedzialną był za to Jan Knysak – pierwszy po wojnie starosta w powiecie częstochowskim. W lutym 1945 funkcję tę objął skierowany przez władze centralne – Zygmunt Sten-Stoberski. Wicestarostą mianowano Antoniego Banasia reprezentującego SL. Za siedzibę PRN służył hotel „Polonia” mieszczący się przy ul. Piłsudskiego. Powiatowa Rada Narodowa oficjalnie rozpoczęła prace 1 marca 1945 roku. Spośród 45 członków Rady 13 wywodziło się z PPR, 3 z PPS, 16 z SL, 1 z SD, 3 członków odnotowano jako bezpartyjnych. Do pracy w PRN oddelegowani zostali także członkowie z ZWM, ZWM „Wici”, ZNP, PRZZ, ZSCh, Związku Straży Pożarnej oraz z organizacji spółdzielczych.

¹⁶ J. Naumiuk, *Polska Partia Robotnicza na Kielecczyźnie*, Warszawa 1976, s. 305.

¹⁷ „Głos Narodu”, 3.02.1945, nr 1.

¹⁸ Ibidem.

Przewodniczącym PRN został Marian Ratman (PPR), wiceprzewodniczącym mianowano Jana Ciepłewskiego (SL). Skład osobowy prezydium PRN uległ zmianie 22 maja 1945 roku¹⁹. Przewodniczącym został Stanisław Rękas, natomiast wiceprzewodniczącym Józef Hadrian z PPR. Funkcję sekretarza objął Jan Polak z PPS. W czerwcu zaszła zmiana na stanowisku starosty powiatowego, po Zygmuncie Stoberskim, który został oddelegowany do pracy w innym powiecie, funkcję tę objął Józef Kaźmierczak. Było to swoiste ustępstwo PPR na rzecz PPS i SL. Tym sposobem chcieli wzmocnić własną ekipę rządzącą, a jednocześnie powiększyć trwający w szeregach socjalistów i ludowców ferment²⁰.

Działania nowej władzy efektywnie wspierała Milicja Obywatelska. Powołana w miejsce dotychczasowej granatowej policji, podporządkowana była w całości kierownictwu PPR. W Częstochowie tuż po wyzwoleniu utworzono Miejską i Powiatową Komendę MO. W mieście pierwszym komendantem MO mianowano por. Pawła Ligusa, którego zastępował ppor. Stanisław Karpiński. W pierwszych powojennych miesiącach uruchomiono cztery komisariaty dzielnicowe i jeden kolejowy. Do służby MO wstępowali dość licznie żołnierze Armii Ludowej, działacze PPR i aktywiści ZWM. Pod koniec stycznia 1945 roku MO w Częstochowie liczyło 122 funkcjonariuszy. W marcu liczba ta wzrosła do 270, w samych tylko komisariatach miejskich MO. O ile w procesie rekrutacji nie zwracano większej uwagi na wykształcenie czy ogólne predyspozycje do wykonywania tego zawodu, o tyle bardzo liczyła się przychylność do nowej władzy²¹. W maju 1945 roku Komenda Główna MO wydała rozporządzenie, w myśl którego każdy ochotnik do pracy w milicji musiał przedstawić dokumenty „potwierdzające jego uczciwość” oraz opisujące działalność i przynależność polityczną w okresie okupacji²². Dokumenty takie wystawiały rady narodowe lub partie polityczne. Mimo tych wymogów członkom organizacji podziemnych udawało się bez większych przeszkód przeniknąć w szeregi milicji, a nawet urzędu bezpieczeństwa. Zatrudnieni funkcjonariusze w pierwszej kolejności poddawani byli szkoleniu ideologicznemu²³. W tym celu ze stolicy do Częstochowy przyjechała specjalna grupa operacyjna. Jej członkowie, jako odpowiednio przeszkoleni, objęli dowództwo w MO i UBP.

O niskim poziomie intelektualnym funkcjonariuszy świadczyć może opis zajęć, w jakich uczestniczyli milicjanci podczas specjalnie przygotowanych szkoleń. W czerwcu 1945 roku KPMO zorganizowała tygodniowy kurs, na którym uczestników zaznajamiano z zagadnieniami kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego, pracy świetlicowej i ortografii. W tej sytuacji nowi stróża porządku publicznego na ogół nie spotykali się ze społeczną przychylnością. Sytuację pogarszała także skłonność wielu milicjantów do nadużywania alkoholu. Towarzyszyły temu również częste akty samowoli.

Jednym z głównych obowiązków MO było zwalczanie opozycyjnego podziemia. W tej działalności KMMO ściśle współpracowała z Urzędem Bezpieczeństwa Publicznego. Początkowo UBP funkcjonował oddzielnie dla miasta i dla powiatu. MUBP i PUBP

¹⁹ R. Baran, *Wolność przyniosła nam Armia Czerwona. Okupacja i wyzwolenie*, [w:] *PPR w regionie częstochowskim*, pod red. M. Stańczyka, Częstochowa 1980, s. 323.

²⁰ J. Walczak, *Obóz władzy w Częstochowie i powiecie częstochowskim 1945/1946–1947*, [w:] *Z dziejów najnowszych Częstochowy*, Częstochowa 1995, s. 211–212.

²¹ „Głos Narodu” 8.02.1945, nr 2.

²² Por. M. Kotarski, *Początki władzy ludowej w powiecie częstochowskim (1945–1948)*, Częstochowa 1985, s. 28.

²³ S. Rutkowski, *Praca polityczno-wychowawcza w MO w latach 1944–1945*, Warszawa 1979, s. 31–32.

utworzono w dniach 22 – 29 stycznia 1945 roku. Ostatecznie pod koniec 1945 roku oba urzędy zostały połączone.

Mimo wielu trudności MUBP i PUBP oraz MO skupiały się na zwalczaniu opozycyjnego podziemia. Na terenie powiatu częstochowskiego dochodziło do częstych starć i potyczek. W samym mieście zwalczano akcje propagandowe. Reagowano na mniejsze przejawy wrogości. 11 marca 1945 roku w poczekalni firmy „Polonia” znaleziono ulotki o treściach antyradzieckich, które zdeponowano i zniszczono. Służby publiczne aktywnie uczestniczyły w procesie prześladowania i eliminowania „politycznych wrogów”. Działania te nasiliły się po wydaniu 2 sierpnia dekretu o amnestii. Więzienia i areszty zapełniły się żołnierzami Armii Krajowej, PPS – WRN i działaczami narodowymi. Wrogowie nowej władzy często w czasie przesłuchań byli bici i torturowani. Czesław Gurtman „Mocny” wspomina, że częstochowski Urząd Bezpieczeństwa miał muzyka, który grał przy otwartym oknie i w ten sposób zagłuszał jęki męczonych i bitych więźniów²⁴.

Na terenie Częstochowy i okolic rozpoznaniem oraz zwalczaniem podziemia zajmowali się także pracownicy NKWD. Pojawili się oni w mieście praktycznie zaraz po wyzwoleniu. Relacje świadków wskazują, że pierwsze aresztowania przeprowadzono już 17 i 18 stycznia: „w następną noc (18 stycznia 1945 roku) został aresztowany przez NKWD i wywieziony do łagrów nasz szef «Landrat» – Zygmunt China”, wspomina Artur Gurtman. Do tej pory niewiele było dokumentów potwierdzających obecność NKWD na ziemiach wyzwolonych spod okupacji hitlerowskiej. Coraz częściej jednak w relacjach świadków i udostępnionych dokumentach pojawiają się potwierdzenia, że funkcjonariusze NKWD wkraczali do wyzwolonych miast tuż za oddziałami Armii Czerwonej²⁵. Ich działania skupiły się na szeroko zakrojonej akcji eliminowania przeciwników „nowego porządku”. Rozwinięte działania szpiegowskie pozwoliły NKWD na przeprowadzenie aresztowań m.in. żołnierzy AK już w pierwszych godzinach po wyzwoleniu. Służby radzieckie wspomagały także w wyzwolonych miastach organizację pierwszych komisariatów Milicji Obywatelskiej i Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. Obecność NKWD w Częstochowie i całym regionie powstrzymała miejscowe podziemie przed ujawnieniem się. Przyczyniła się jednak do rozbudowy organizacji konspiracyjnych.

---

²⁴ Cz. Gurtman pseud. „Mocny”, *AK w Częstochowie i okolicy. Walczy. Wspomnienia*, Częstochowa 1996, s. 123–124.

²⁵ Por. *Teczka specjalna J.W. Stalina. Raporty NKWD z Polski 1940–1946*, pod red. T. Cariewskiej, Warszawa 1998.